

Titel: De kunst van het afleren

We maken kennis met een fotograaf, laten we hem "Ikke"¹ noemen. We duiken in zijn leven en we volgen zijn ontwikkelingsstappen. Al direct na zijn geboorte blijkt hij te kunnen fotograferen. Dat is naast ademen een van de eerste dingen die je immers kunt. Waar al die fotocursussen voor nodig zijn is hem een raadsel. Binnen 15 minuten kun je immers de werking van de camera begrijpen. "Afleren" is het motto van "Ikke" in plaats van aanleren. En heeft hij geen gelijk? Hoeveel van de lessen die je geleerd hebt kun je gebruiken? En hoeveel kun je gebruiken maar deden er toch niet toe? Hoe meer je laat gaan, hoe meer creativiteit er gered wordt en hoe meer tijd je hebt om te fotograferen.²

In het begin is het standpunt voor "Ikke" nog een beetje een probleem. Hij staat nog niet zo stabiel. Hij fotografeert niet alleen maar maakt ook tekeningen van de wereld om hem heen. Zijn tekeningen van mensen geven precies weer wat belangrijk voor hem is. Alleen hoofden en handen om te knuffelen hebben zijn koppoters. Pas als hij naar school gaat leert hij dit af en ontdekt het lijf tussen al die ledematen en hoofd. Dat lijf fascineert hem zo dat hij daar een beetje bij blijft hangen. Hij vergeet vaak hoofd en voeten te fotograferen.

Fig.1 en fig 2

"Wat is het geheim om goede foto's te maken?" In een boek dat hem erg bevalt leest hij: "Het grootste geheim is dat je al perfecte foto's kunt maken. Alleen zeggen ze tegen je van niet, maar dat is vanwege het op één na grootste geheim: de foto-opleiding verdient meer aan je dan je zelf gaat verdienen."³

Hij besluit lid te worden van een fotoclub. In het begin duizelt het hem. Hij hoort over invoerende lijnen, gulden snede, drukke beelden, scheve horizonten en het ergste is dat er een man rondloopt met twee winkelhaken die elke foto te lijf gaat. Maar hij hoort niets over fotografie. Niemand vertelt waar de foto over gaat. "Moeten we het daar eigenlijk niet over hebben" vraagt hij. Gelukkig vindt hij veel medestanders in de club en er wordt besloten om een Bondsmentor uit te nodigen.

Die komt en geeft een cursus "Compositie". "Oh" roept hij uit "Nu snap ik het, ik hoef alleen maar in beeld te brengen wat ik wil vertellen en op een manier die de kijker begrijpt". Maar niet elke kijker is gelijk. Iedereen ziet wat anders en heeft eigen achtergrond. Hij moet beter over zijn foto's kunnen praten. Ook daar blijkt de Bondsmentor een oplossing voor te hebben. De fotoclub gaat de cursus "Fotobespreken" volgen. Hij leert over de pijlers en hoe je zo'n fotobespreking in het openbaar moet houden zonder dat je publiek in slaap valt.⁴

Fotoclub is wel leuk en vooral ook gezellig, maar toch voelt hij zich soms een beetje alleen. Hij leest veel over fotografie en krijgt de indruk dat zijn club en hij niet altijd op hetzelfde spoor zitten. Hij zelf wil graag verhalen vertellen, maar de club wil vooral ook wedstrijden winnen. Hij vindt dat de clubfoto's daardoor een beetje op elkaar gaan lijken. Zoals een klasje Rob Ross schilders allemaal dezelfde voorstelling bedenken. Zijn foto's vallen nooit in de prijzen en door alle kritiek gaat hij steeds meer aan zichzelf twijfelen. De club heeft daar wel aandacht voor en zoekt een oplossing om met al die verschillende opvattingen onder de leden te kunnen dealen. Ze besluit om de

¹ Het leven van "Ikke" is sterk gebaseerd op het boek *The Universal Photographer* van Anne Geene en Arjan de Nooy. Kenners van dit werk zullen begrijpen dat ik voor een andere afloop heb gekozen.

² David du Chemin in *A Lesser Photographer*

³ Idem

⁴ Hans Brongers en Simon Ophof in *Over foto's gesproken*

Bondsmentor opnieuw uit te nodigen en dit keer de cursus “Jureren voor clubs” te komen geven. Het belangrijkste wat de club in deze cursus leert is: afleren je eigen stokpaardjes te berijden. Het verhaal in de foto krijgt een veel belangrijkere rol bij het bespreken van foto’s. Het zijn niet altijd verhalen met een kop en staart, soms gaat het om een sfeer, een gevoel, iets dat nog niet meevalt om te omschrijven.

Het is sowieso niet makkelijk om verhalen te vertellen met enkele foto’s. Daarvoor is seriematig werken een veel betere benadering. De vaste Bondsmentor komt nog eens lang bij de club om de leden de theorie van het maken van series duidelijk te maken. Hij leert af om te streven naar één ultieme foto waar het verhaal in zit.

Fig 3

Na een bezoek aan Unseen krijgt “Ikke” het gevoel dat hij alles los kan laten. Hij besluit geen regels meer toe te passen en zich helemaal aan vrije expressie te wijden. Hij wordt maniakaal collagemaker. Hij naait met naald en draad zijn foto’s aan elkaar om series en verzamelingen te maken. Ook heeft hij de fijne kneepjes van Photoshop onder de knie gekregen. Om dat te leren heeft hij er wel een paar avondjes Youtube aan moeten besteden. Door breed om zich heen te kijken ziet “Ikke” veel meer toepassingen van fotografie dan hij tot dusver voor mogelijk had gehouden. Hij wil het allemaal kunnen en er nog goed in zijn ook. Hij wil conceptueel werken. Grootste ideeën uitwerken en de wereld versted doen staan. Hij merkt dat hij nog behoorlijk vast zit in bestaande concepten en het afleren hiervan gaat hem niet heel gemakkelijk af.

Vroeger dacht hij dat betere resultaten kwamen door nieuwere camera’s. Hij weet inmiddels dat er geen dure camera’s nodig zijn en zeker is het niet nodig je camera elke twee jaar voor het nieuwste model in te ruilen. Dit afleren kostte nog de minste moeite. Tegenwoordig pakt hij zijn telefoon er bij. Die maakt prima foto’s en heeft hij bovendien altijd bij de hand.

Ondertussen heeft “Ikke” ook buiten de club zijn heil gezocht. Hij post zijn foto’s op Social Media en daar blijven ze niet onopgemerkt. Zijn vrienden vragen hem als bruidsfotograaf. Alle bruiden vinden zijn foto’s prachtig. Vooral die waar zij stralend in hun bruidsjurk en net uit de visagie op staan. De glamour spat er van af. Er is dus een andere wereld die zijn werk wel mooi vindt. Hij krijgt het zo druk met werk voor anderen te maken dat hij niet meer aan zijn eigen werk toekomt. Hij wilde toch zo graag verhalen vertellen? Hij weet niet meer wat hij wil. Wil hij fotograafje spelen. Kan hij dan niet beter naar de Toneelschool?

Fig 4

Hij stopt met het werken voor anderen en gaat weer op zoek naar zijn eigen creativiteit. Hij duikt in de theorie. Hij ontdekt Susan Sontag⁵ en Roland Barthes⁶. Namen die nog nooit op de fotoclub werden genoemd. Filosofen hebben heel andere opvattingen over fotografie dan de clubleden hem voorhielden. Als je een foto mooi vindt verlies je je beoordelingsvermogen schrijft mevrouw Sontag. Bovendien had hij eens gehoord dat de directeur van het fotomuseum had gezegd dat mooie foto’s helemaal niet bestaan. Hooguit zijn het mensen die foto’s mooi vinden en dat is wat anders. Daar was hij zelf ook al achter gekomen.

Op zijn reizen maakt hij foto’s van mensen zonder zich af te vragen of ze dat nou zo leuk vinden. Hij kende het verhaal van primitieve mensen die menen dat een fotograaf hen iets afneemt. Nou deze primitieven hebben groot gelijk. De fotograaf eigent zich wel degelijk iets toe. Namelijk hij ontnemt

⁵ Susan Sontag in *On Photography*

⁶ Roland Barthes in *Camera Lucida*

hen hun verhaal door het als zijn verhaal te vertellen. Hij leert van fotografen hoe je dit ook anders kunt doen.⁷

Fig 5

“Don’t buy gear, buy books” las hij enige tijd geleden op een blog en ondertussen heeft hij een aanzienlijke verzameling fotoboeken aangelegd. Allemaal van fotografen die projecten uitvoeren en die publiceren in een boek. Dat inspireert hem enorm. Hij ontdekt een manier om van zijn keuzestress verlost te worden. Hij hoeft niet te kiezen tussen Conceptueel, Autonoom of binnen bepaalde genres te blijven. “Storytelling” is het nieuwe credo. Binnen Storytelling kunnen al deze begrippen een plaats krijgen.⁸

Ikke besluit zich aan te melden voor een Bondsmentoraat. Hij heeft gelezen dat er onlangs een speciaal voor Documentaire Fotografie mentoraat is ontwikkeld. Hij zit barstenvol ideeën, maar zoekt steun om die ideeënstroom te kanaliseren en tot een verhaal te brengen. Een mentoraat is wat bij hem past. Hij voelt dat wat bij hem broeit het beste naar boven kan komen onder de inspirerende leiding van een Bondsmentor en een groep gelijkgestemden fotografen. Om te beginnen gaat de groep individueel op zoek naar inspiratie bij andere fotografen. “Als ik maar niet naar het Tv-programma Het perfecte plaatje hoeft te kijken” zegt “Ikke”. Gelukkig is dat niet het geval. De mentor heeft genoeg voorbeelden die aansluiten bij de ideeën van de groep. Veel aandacht gaat naar het omschrijven van wat je precies wil vertellen. Deze omschrijving raadpleeg je zelf ook regelmatig bij het maken van een keuze of een foto bij het project past of niet. Planning is een onderdeel dat aan de orde komt. Niet alles wat je wil fotograferen is beschikbaar op tijden die jij nodig hebt. Je zult toestemmingen nodig kunnen hebben. Maak ook een keuze uit de vertelvorm van je verhaal. Wordt het een dagboek, een portfolio, een narratief, typologie of essay.⁹ Een belangrijke klus waar de mentor veel in kan betekenen is dan de selectie of de editing van de beelden. Tenslotte komt er een presentatie. Misschien een tentoonstelling of een eigen boek. Ook hiervoor kan de mentor veel tips aanreiken. Hij kent altijd wel iemand die recent iets dergelijks heeft gedaan en dat bespaart jou heel wat uitzoekwerk en misschien ook wel kosten.

Als hij dit project achter de rug heeft gaat “Ikke” zeker nog eens bij zijn club langs. Een aantal leden heeft goede contacten bij mogelijke expositieruimtes en die wil hij graag raadplegen. Natuurlijk wil hij ook zijn boek onder de aandacht brengen.

“Ikke” kijkt nog eens terug op zijn fotografisch leven en stelt vast dat hij na een lange weg eigenlijk weer net zo vrij is als toen hij een kind was. Toen hij koppoters tekende verbeeldde hij de wereld zoals hij die zag en dat doet hij nu weer. Hij heeft dingen geleerd en vooral veel dingen afgeleerd. Voor een groot deel is hij gegroeid door wat het lidmaatschap van de club hem heeft gebracht. Deels deed hij het ook op eigen houtje, maar altijd geïnspireerd door het werk dat hij van anderen zag. Of dat nu vrije fotografen waren die lid zijn van de Fotobond of fotografen die er hun brood mee verdienen. Dat maakt niet zoveel verschil. Als vrijetijds beoefenaar heb je juist meer gelegenheid om zonder beperkingen van een opdrachtgever je verhalen te vertellen. Want dat is toch waar het bij fotografie in essentie om draait: Communicatie¹⁰

Figuur 6

⁷ Sabine Rovers in How to become a Socially Engaged Photographer

⁸ Ton Hendriks in diverse essays in Pf 2021

⁹ Marc Prüst in Vertel je verhaal

¹⁰ Tom Meerman in Foto's analyseren en bespreken

Louis Visseren, Bondsmentor, lid taakgroep Opleidingen en Sprekers, lid BMK groep